

Tóth István:

SZLOVÁKOK A MEGMARADÁS ÉS A BEOLVADÁS VÁLASZÚTJÁN

(Az alföldi szlovákság története a két világháború között)

Ph.D. értekezés

TÉZISEI

Készült a Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola keretében

Témavezető : Dr. Sipos József CSc
egyetemi docens

Szeged, 2013.

I. A témaválasztás indoklása és a dolgozat célkitűzése

A téma választását elsősorban az motiválta, hogy közel két és fél évtizede folytatom a magyarországi szlovákság történetének kutatását. Apróbb részkiadványok mellett csak az anyanyelvi művelődés területén sikerült komolyabb munkát közreadnom. A hazai és szlovákiai levéltári kutatások során a szélesebb összefüggésekhez gyűlt össze forrásanyag. A közölt irodalom terén viszont azt lehetett észlelni, hogy csak egyes rövidebb korszakok, s csak egy-két országosan folytatott kutatási terület kapott publikáció szintjén teret. Hasznos forrásként említhetem Hanák Péter, Katus László, Kovács Alajos, Szarka László, Gyáni Gábor asszimilációval kapcsolatos tanulmányait. **Ám egyik közlés sem konkrétan az általam választott korszakkal kapcsolatos. Így kézenfekvő volt, hogy a hiányzó időszakok adatait kezdtem feldolgozni.**

Magam sem kerülhettem el a statisztikai közléseket, de azok adatain túl próbáltam a hétköznapi élet azon oldalát is figyelni, amikből a statisztikai adatok konkrét feloldásukat, értelmezésüket kaphatják. **A vegyes házasságok, a nyelvismereti szinteket,** valamint azokat a konkrét nemzetiségi öntudatot kifejező események dokumentumait, amelyek a megmaradást szolgálhatták, vagy éppen azokat amelyek azt igazolták, hogy a nemzetiség feladása a választott út.

Vizsgálat tárgyává kellett tennem a társadalmi tagoltságot, amihez Polányi Imre és Kovács Alajos munkáit tudtam elsősorban felhasználni. A birtokstruktúrában elfoglalt helyükkel sem foglalkoztak mélyebben. Pedig indokolt lett volna, hiszen a szlovákság nagyobb része mezőgazdasággal foglalkozott, abból élt. Fontos volt tudni, mennyien birtokosként és mennyien zsellér, napszámosként.

Tisztázni óhajtottam, hogyan gondolkodtak az asszimilációról a kor jeles értelmiségei. **A primér források szórtsága eleve mutatta az aktivitás gócpontjait.** Mindenképp indokolt volt a magyarországi szlovákság többségével foglalkozni. Ugyanis itt voltak iratok szintjén is (Békés és Csanád-Arad-Torontál) kellő alapok a kutatáshoz. Itt képződött a legtöbb iratanyag. Ráadásul itt akadtunk nyomára a **különböző kulturális kezdeményezéseknek.** Ide tartozik a sajtókiadás, az egyesületek alakítása, az amatőr színjátszás.

Fontos területnek tartottam a szlovák aktivisták kapcsolatát az anyanemzet kulturális és politikai központjaival. Ennek kapcsán a politikai szféra egyes kérdéseire is hasznos dokumentumokat, még nem publikált anyagokat sikerült fellelnem.

Célkitűzésem ezek alapján nem lehetett más, mint bemutatni a maga összetettségében azt a folyamatot, amelyben a szlovákság látszólag aktív alakító lehetett volna. Ám éppen ellenkezőleg. **Aktív részese volt ugyan a folyamatoknak, de mint elszenvedője.** Az egyes fejezetek mutatják, hogy a szlovák nemzetiség mindazon életformáját felvázoltam, amely befolyással lehetett nemzetiségként való fennmaradásuknak vagy beolvadásuknak. Érdekelt az is, hogy a névváltoztatások mikortól válnak számottevővé, a nyelvváltás, esetleg a nyelv elhagyása mikor eredményez olyan önkéntes elhatározást, amely értékelhető önfeladásnak is.

Az szlovák nemzetiségi oktatás áldatlan helyzetének föltérképezése, hosszútávon, generációkra előrevetítette **az anyanyelv elsajátításának fokozott nehézségeit, egyszersmind a szűk, családi körbe való áttestálását.** Nem volt kétséges számomra, hogy a szlovák nyelv iskolákból való fokozott kiszorítása, a magyar nyelv ismerete javára fordítja a mérleg nyelvét. Ez viszont **a nemzetiségi értelmiség kifejlődésének, kialakulásának is komoly akadályává** is vált. Ennek hiányában azonban a nemzetiségi mozgalom illetve kulturális élet egyfajta helyben járásra volt ítélve. Céлом az volt, hogy ezekre **a fázisokra a megfelelő dokumentumokat megtaláljam és feldolgozzam.** Így választ vártam arra is, hogy a fokozott lélekszám csökkenés mennyire lehetett önkéntes ill. választás eredménye s mennyire kényszer szülte megoldás.

Érdekelt továbbá, hogy mikor volt, ha volt egyáltalán, a tárgyalt korszakon belül választási lehetősége a szlovákságnak a fennmaradás szándéka esetén.

II. Alaphipotézis

Alaphipotézisként úgy gondoltam, hogy a személyek **ha egyéni döntés alapján asszimilálódnak, választhatnak.** Átlépik – e azt a bizonyos határt, és mikor, ami már nem visszafordítható.

További alapvetésként fogalmaztam meg, ha megfogyatkoztak, abban mely okok voltak nagy befolyással. Melyek voltak azok a területek, amelyek az érzelmi azonosulást eredményezhették, ennél fogva a kultúra és a nyelvváltás mezejére kerültek? Mennyire befolyásolták ezeket a folyamatokat a kivándorlások, a közigazgatási határmódosítások, a telepítések? Mennyire voltak negatív hatással a településnév magyarítások?

A korábbi közlések és általában véve a történeti irodalom nem dolgozta ki árnyaltan ezekre a választ. Így sztereotip vélemények hangzottak el sokszor. **A kivándorlás és a vegyes házasságok, a névváltoztatások, s a magukra maradás a nagy magyar tengerben beolvadásukhoz vezetett.** Ezzel az egyik alapvetéssel indítottam kutatásaimat.

A másik fontos alapvetésem pedig az volt, hogy **a kulturális szervezeteik**, amelyek oly nehezen alakultak ki, a más területen történt pressziók okozta **asszimilációs hatást képesek voltak kompenzálni.** Adott esetben a nemzetiségi öntudatosodás erősödését is eredményezhették. Úgy gondoltam, a sok nehézséggel, de mégis megjelenő szlovák nyelvű **sajtó a nyelvmegőrzés** terén mutatnak majd eredményeket.

Tényként kezeltem, azt is, hogy a 20. század első ötven évében **két alkalommal is jelentős népességcsökkentő hatásnak** volt kitéve a magyarországi szlovákság. Az egyik a trianoni határok érvénybe lépésével jelentős számú szlovákság távozik el. A II. világháborút lezáró lakosságcsere pedig a még nyögve - nyelősen fennmaradt szlovákságnak okozott soha nem pótolható vérvesztéséget. A megmaradáshoz szükséges társadalmi védekező reflexeik erősen meggyengültek. Az új idők(1950 után) nagy társadalmi mozgásainak ez a legyengült, regenerálódásra sem képes szlovák társadalom nem tud ellenállni.

III. A dolgozat módszertana és forrásbázisa

A dolgozat **szakirodalmi háttere meghatározta** nagymértékben a feldolgozás **módszertanát.** A **statisztikai** jellegű részeknél (pl. lélekszám, társadalmi tagoltság, nyelvismereti szint) feldolgozásokat valamint a hivatalos statisztikai közlések köteteit használtam. Így Dávid Zoltán, Kovács Alajos, Thirring Lajos, Ján Svetoň, Balogh Pál hivatkozott munkáit. Hasonlóképpen hasznos adatsorokat meríthettem az 1990. évi népszámlálás c. hivatalos statisztikai kiadványból, amely 1930-1990 közötti nemzetiségi adatsorokat közöl megyénként. Az elméleti fejtegetésekhez Beksics Gusztáv, Balás Károly Jászi Oszkár, Sziklay László, Jancsó Benedek, Hanák Péter, Gyáni Gábor, Szarka László, Karády Viktor munkáit használtam fel elsősorban. Természetesen a gondolataimra termékenyen ható szakirodalmat a bibliográfiai részben felsorolom.

A **telepítések, a földbirtok politika, a birtokstruktúra** kérdésköréhez önálló monografikus munkákat : Kerék Mihálytól, Czettler Jenőtől, Némethy Bélától használtam. Egyes kérdésekben részben már az előbb felsoroltak, valamint Polányi Imre, Sajóhegyi

István, Buday Barna, Galambos Géza, Sebess Dénes, Kovács Alajos tanulmányait hasznosítottam.

A **nyelvváltás** kérdésköréhez Balás Károly, Susan Gal, Fehér István, Vargha Gyula, Kenéz Béla, Thirring Gusztáv, Vízaknai Antal tanulmányaiból merítettem.

A **kivándorlás** témájához Kovács Alajos, Wagner Ferenc, Löherer, Majláth József gr. tanulmányait, Puskás Júlia monografikus feldolgozását, valamint levéltári források összesítő jelentéseit dolgoztam fel.

A **névváltás** témájához Karády Viktor, Kozma István, Lengyel Zoltán, Kovács Alajos munkáit, Szent-Iványi Zoltán páratlan összefoglalását, valamint a levéltárak összesítő adatlapjait vettem igénybe.

A **szlovákok politikai ill. politikai jellegű szervezeteinek** kérdésköréhez elsősorban levéltári forrásokat használtam fel. Így Szlovák Állami Központi Levéltár Pozsony, Matica Slovenska Irodalmi Archívuma Adminisztratív Levéltára, valamint személyi fondok iratai. Hazai levéltárakból az Országos Levéltár, és megyei levéltárak iratai segítettek a feldolgozásban. A levéltári források mellett a korabeli politikai sajtó ide vonatkozó cikkei segítettek a téma gyakorlati verifikálását. Közlésekből Szarka László, Föglein Gizella, Ján Bobák, Peter Zelenák, Drahos Gusztáv, Kovács Péter, Balogh Sándor, Bellér Béla, Tilkovszky Lóránt tanulmányait, valamint Kemény G. Gábor és Tilkovszky Lóránt forrásértékű munkáit tudtam hasznosítani.

Az **egyleti , kulturális élet** feldolgozásához elméleti és esetközléseket vettem igénybe, amellet, hogy önálló feltárásokat is végeztem levéltárakban, külföldön és itthon. A tanulmányokból megemlíteném Bezdán Sándor, Bösze Sándor Bianchi Leonard, Petze Ferenc, Brunda Gusztáv, Jobb Sándor, Reisz László, Kovács Anna munkáit. Ugyanígy hasznosítani tudtam Štefan Pasiar, Halmai Gábor, Páskándy János , Kovalcsik József munkáit is.

Az **amatőr színjátszás**, más néven műkedvelő színjátszás témakörét elsősorban levéltári forrásokból, s néhány feldolgozásból, közleményből tudtam kibontani. Így Francisci Mihály, Kulík András, Komoly Pál, Divicsán Anna, Kovács Anna közlései mellett saját levéltári gyűjtésemet, valamint a korabeli szlovák és magyar lapok, folyóiratok cikkeit vettem igénybe a téma összeállításához.

A **sajtókiadás témakörhöz** a korabeli szlovák sajtó évfolyamait, levéltári forrásokat és néhány hasznos bibliográfiát és sajtótörténeti feldolgozást vettem alapul. Így Fraňo Ruttkay, Käfer István, Kemény G. Gábor, Michal Potemra, Ján Sirácky munkáit.

Ezek alapján a **dolgozat kifejtése során az ismeret feldolgozó, ismeretközlő** módszer mellett a **statisztikai sorok elemzése, értékelése, összehasonlítása** is megtalálható. A **tematikus feldolgozáson belül a kronológia** megtartásával a komplex témakört igyekeztem világossá, érthetővé, átláthatóvá tenni. A dolgozat befogadhatóságát és értelmezhetőségét igyekeztem javítani azzal, hogy ahol erre mód nyílt **táblázatokat, kimutatásokat** szerkesztettem. A mellékletekben pedig három **térképpel** segítem a tájékozódást.

IV. A dolgozat felépítése, gondolatmenete

A dolgozat négy fejezetből tevődik össze. Ezeket mellékletek, jegyzetek, irodalom és a rövidítések jegyzéke egészíti ki.

Az **I. fejezetben a szlovákság lélekszámát és társadalmi tagolódást** tárgyalom táblázatok segítségével. A számsorokból trendek állapíthatók meg. Ezek okát - amennyiben felfejthető - megvilágítom. Rávilágítok az egyes statisztikai kimutatások, összesítések gyenge pontjaira, hibáira, esetleges fogyatékoságaira. A statisztikai adatsorok felhasználói között jól különbséget lehet tenni: kik a szakmai és kik az érzelmi elkötelezettségből megközelítők.

A **II. fejezet az asszimiláció, beolvadás, magyarosodás** témakörével foglalkozik. Röviden bemutatom az asszimiláció irodalmát, s ahol véleményem találkozik a szerzőjével, ott egyetértő magyarázatot adok magam is. Majd táblázatok segítségével igyekeztem megfoghatóvá tenni azt az összetett folyamatot, amely jobbára lelki folyamatként zajlik le. Az időközönkénti manifeszt megnyilatkozások értékelhető adatokat szolgáltatnak, s ezek számsorokban kivetíthetők. Az asszimiláció természetes volta mellett létezik és létezett azt kormányzatilag, államilag is elősegítő struktúrák. Ezek a természetes folyamat felgyorsítói, s adott esetekben az emberi sorsokban a türelmetlen, intoleráns magatartás töréseket okozhat. Létezik a személy elhatározásából fakadó asszimilálódás, tudatos stratégia. Ez azonban már a másik kultúrával való lelki azonosulás előrehaladott fokán megy végbe.

A **III. fejezet** a legvaskosabb, mert mindazokat a területeket átfogja, amelyek az ember **mindennapjait befolyásolják** sőt egyes esetekben meghatározhatják. Ilyenek a **politikai szerveződések. A kulturális és civil szerveződések, mint az egyesületek, körök, a műkedvelő, amatőr színjátszás, de még a kicsit folklorisztikus fonók is** sokszor egész életre szóló tapasztalást adhatnak. A **sajtókiadás** már egy öntudatos törekvés az írott szó, az

írott anyanyelvi szó terjesztésére. Hatása eredményes megjelenés és felvevő közeg esetén hosszantartó és gondolkodást fejlesztő, serkentő.

Az **IV. fejezet az összegzés**, amelyben a feldolgozás és kutatás főbb eredményeit és következtetéseit foglalom egybe.

IV. A dolgozat eredményei, konklúziói

A disszertáció a hazai, de ezen belül is hangsúlyosan a délföldi szlovákság Horthy-korszakbeli történetét dolgozza föl az asszimiláció szempontjából.

Népességük 20. századi iránya a drasztikus lélekszámfogyás. Ennek oka azonban nem az önként vállalt felszívódás. Vagyis a csökkenés egy részét mindenképpen a mesterséges beolvasztás számlájára kell írunk. E mögött nem direkt intézkedés állt, hanem sorsdöntő kényszerhelyzetek. De tény az is, hogy ezekre a szlovákok nem mindig válaszoltak az elvárásoknak megfelelően. A dualista korban a szlovákság nemzetiségi mivolta forgott kockán, de létveszély nem fenyegette. A Horthy-korszak teljesen megváltoztatta a szlovákok körül a világot: többségük új nemzeti államba került, kisebb részüknek Magyarországon kellett nemzetiségi közösségként megmaradni, de már egy szlovák anyaországgal a hátuk mögött. Így egyszerre érték nemzeti és nemzetiségi aspirációk. Csehszlovákia megalakulásának ára a hazai szlovákság kettős harapófogóba kerülése: lojalitás az újmagyar állam felé, s a szlovák nemzeti nagyléthez csatlakozás belső kényszere. A szlovákság részint aprófalvas szórtsága miatt is kevésbé tudott a beolvasztásnak ellenállni. A szellemi vezető réteg csekély létszáma ugyancsak ezt a folyamatot erősítette. A nemzetiségi mozgalom szempontjából is öntudatos, erős gazdasági potenciált nem tudott felsorakoztatni. Még akkor is igaz ez, ha láttuk, hogy a vagyonos, birtokos parasztság nem volt teljesen immunis nemzetisége iránt. Az egzisztenciális kérdések viszont a nemzetiségi igények folyamatos háttérbe vonulást kívántak. A statisztikák ezt igen jól mutatják, még akkor is, ha minden egyes lélekszám veszteséget nem lehet csak ezek következményének betudni. Ehhez a hirtelen fogyáshoz járultak még a békeidők szorításai. Amint láthattuk, a hivatalokban el sem terjedt a szlovák nyelv használata. Még ott is nehézségekbe ütközött alkalmazása, ahol az érvényben lévő törvények szerint is jogos lett volna. Ezzel szemben viszont a hivatali állás megtartása érdekében egy fél megoldásra kényszerülnek. Magyaros nevet választanak. Ettől

még azonban nem lesznek azonnal tagjai egy másik etnikumnak. Az azonban bizonyos, hogy ezek a lépések lelki törést jelentenek a mikrokörnyezetben – a családi kötelékekben. Az iskolák terén fokozatosan, megszűnt az érdemi szlovák nyelvű oktatás. Olyan mértékben elharapóztak a mindenáron való magyarosítási törekvések, hogy már az egyház autonómiáját is kikezdték. Az egyház vezetőit is presszionálták, s voltak akiket még presszionálni se kellett - maguktól segítették az anyanyelv elvételét. Voltak ugyan képviselőik, akik felhívták egyházon belül is a figyelmet az egyház célkitűzéseivel, hivatásával ellenkező: az anyanyelv mellőzése és az idegen nyelvgyakorlat kikényszerítése. Az iskolák teljes vertikumának hiánya fokozta korszakunkban azt a tényt, hogy a szlovákság szellemi vezető rétege nem tudott kialakulni. Így csak ott tudott aktívabb szellemi élet kialakulni, ahol a népesebb lakosságból a vezető, organizáló réteget pótolni tudták.

A jogok és lehetőségek érvényesítése a gyakorlatban éppen ezért ütközött nehézségekbe. Területi elhelyezkedésük is hozzájárult beolvadásukhoz. Csak az alföldi népes falvak, mezővárosok használhatták ki a nagyobb tömeg előnyeit. Rendszeres és igényesebb kulturális élet itt tudott gyökeret verni. Budapest ebből a szempontból egészen különleges eset. Hátránya, hogy szinte minden kerületben voltak szlovákok. Előnye, hogy szétszórtan is egy világváros műveltségi körében éltek. Nem koncentráltak kellő mértékben. Nem tudtak az adminisztratív szorításoknak ellenállni. Mindazok a szlovák intézmények, amelyek 1919-ig Budapesten kialakultak (sajtó, egyesület, bank stb.) hirtelen felszámolódnak. 1920 után zömmel csak a munkás réteg marad, az értelmiség eltűnt. Nem is tud az egyesületek közül csak egy – kettő megmaradni. A Horthy-korszak ezeket is adminisztratív satuba szorította. Az amatőr, műkedvelő színjátszókat a legkülönbözőbb fortélyos adminisztrációs kötelezettségekkel sújtották. Ha munkát akartak kapni, megtartani, vagy éppen tehetségüknek megfelelő karriert befutni, akkor megint ott volt egy elvárás: változtasson nevet – új neve legyen magyaros, magyar. Ezt tartom a beolvadás első, még enyhe fázisának. Az asszimiláció mélységének és volumenének föltárásához már szociológiai módszerek és szociálpszichológiai vizsgálatok szükségesek, ami nem tárgya a disszertációnak. Annyi bizonyos, hogy felszínesen, színleg igyekeztek minél előbb beolvadni. A szlovákság megélése jelentős mértékben visszaszorult a családi kötelékeken belülre. A vidék lakossága elég jól tudta archaikus nyelvezetét konzerválni. A modernizációra, a felzárkózásra a felvázolt körülmények között alig vagy egyáltalán nem volt lehetősége. A nyelv átöröklődésének

egyedüli színtere a család lett. Az egyházi iskolákban az első évek adták meg a lehetőséget a szlovák anyanyelvű írás elsajátítására. Ezt követően autodidakta módon lett valakiből verselő, vidéki lapocskába írogató hasznos egyén. És micsoda eredmények ezek! Valamikor az 1920-as évek elején Margitai József az akkori délszláv referens véleménye bármennyire is megnyugtatót igyekezett – főként a kormányzati szinteken – mégsem volt igaz, csak részlegesen. Igaz ez a szlovákságra, ami a nyelvhez való ragaszkodást, vagy a föld utáni vágyukat illeti. Kétszer is harcoltak a magyar hazáért, mert hazájuknak tekintették. Lehet, hogy azért, mert itt volt a földjük, a családjuk. Mi más lehetne a haza, ha nem az a föld, ahol családotul éltek, dolgoztak s próbálták a sors szabta kereteket betölteni mindennapi örömmel, sikerekkel, bánatokkal — tehát a teljes élettel. A magyarországi szlovákok többsége a konfliktusok mellőzésével a csendes túlélésre rendezkedett be. Földjét valóban nem adta, egyik nyelvét magába fojtva, belső hanggá tömörítette – az ünnep és az otthon intim szférájának nyelvévé tette – mert nem tehetett szabadabban mást, következmények nélkül.

Az egyesületalapítási sorozatok, a színjátszások azért csak arra utalnak, hogy igen is élni akartak. Szükségük volt a lelki táplálékra is. Még akkor is, ha paraszti sorban, kevésbé művelten, iskolázottan éltek. A műveltségi statisztikák szerint pedig nem is szegyenkezhetek, hiszen a szlovákok mindig is törekedtek az iskolázásukra. Ami még paraszti mivoltukból fakadó előny, hogy az Alföldön jellemző tanyás gazdálkodást folytattak. Ez a helyzet kicsit zárttá tette életüket. Nyelvi értékeik így jobban megőrződtek. Politikai párttá szerveződni nem kívántak, de ha valaki elindult abba az irányba, akkor csatlakoztak. Szétszórtságuk és az „állami és társadalmi rend védelme” önmagában ezt lehetetlenné tette. Amikor megnyílt erre a lehetőség, becsatlakoztak s formáló erővé váltak abban (Lásd SzNEP-SSNJ). Ezt a szervezett erőt 1945 után az öncsonkításra használja fel a szlovákság.

A kivándorlás nem csökkentette érezhetően létszámukat. A vegyes házasságok is csak Budapest esetében volt nemzetiség csökkentő tényező, hiszen a kompaktabban szlovákok által lakott vidéki falvakban, városokban csak 1948 után lesz számottevő. Demográfiai okok – a házas érett populáció csökkenése csökkentette kifelé házasodás esélyét. Az életet megnehezítő gazdasági intézkedések, serkentették a migrációt. De már e nagy átalakulás előtt a még

megmaradt zárt etnikai kis egységek „dalolva” olvadnak fel az immár új rendszert építő többségi magyar nemzetben.

Az egyes fejezetek feldolgozásából látható, hogy nem egyenrangú felek egymásnak rugaszkodásáról van szó. Tehát a címben megjelölt válaszut ki volt jelöve, meghatározott volt. Ehhez képest lehetett ügyeskedni, kvázi beolvadni, de semmiképpen sem demonstratív módon megjelenni, konfliktust felvállalni, ha igen, akkor csak egyedül felvállalni. Bár a sűrű egyedi konfliktus felvállalások - nem köztörvényes dolgokban - nemzetiség politikai, jogi téren, mégis tömeges probléma meglétét jelezték. Az is a korabeli Magyarország demokratikusságának mércéjét, mértékét mutatta, hogy az ilyen jellegű kérdések megoldása rendőri erők, erőszakszervezet igénybevételét „kívánta”, vonta maga után.

A magyarországi szlovákság két alkalommal is magára hagyottnak érezhette magát. Először 1920 után. Ebből a dermedt elszigeteltségből talpra tudott fokozatosan állni. Az 1946-1948 közötti „vérvésztéséget” napjainkig nem tudta kiheverni, bepótolni.

A település szerkezetben elfoglalt helyük, a külső környezeti ráhatásokkal együtt előrevetítettek bizonyos mértékű asszimilációjukat. Együtt élő népeknél ez élő, ható tényező. A legjobban a nyelvi statisztikai táblák mutatják a folyamatos betagozódást. Abban mutatkozik meg leghamarább, hogy tízévenként milyen arányban felejtették el korábbi anyanyelvüket. A korosztályi megoszlások nyelvismeretének vizsgálata rávilágít arra, hogy az idősebb korosztályok anyanyelvismerete magasabb arányú. Viszont kevésbé jeleskednek a magyar elsajátításában. Az ifjúság kategóriában egyre emelkedőbb az anyanyelvvél szemben a magyar nyelv ismerete.

A vizsgált közel ötven év alatt a magyarországi szlovákok olyan helyzetet nem is éltek meg, ahol valamilyen kényszerítő körülmény ne lett volna. A hétköznapi életet is befolyásoló törvényi keretek zárt mederbe kényszerítették, terelték tevékenységüket. Az első világháború után, csak utasították őket: Csatlakozzatok ide, meg oda! Véleményük, akaratuk nem volt mértékadó. Amikor pedig maguk dönthettek volna önként, önmagukról, megint a nemzetközi politika, a féktelen, hangzatos propagandától megszedülve sokan rosszul döntöttek. Helyrehozni nem lehetett.

Azt tapasztalhattuk, hogy a nemzetiségi tudat, önbecsülés igen érzékeny húr. Ha kemény, durva kezek alá kerül, nem produkál szép hangokat. Ha kedvező kezekbe kerül árnyalt, nyugodt, összhangot árasztó dallamokra képes. Úgy vélem nem tévedek, ha megállapítom,

hogy a szlovákság öntudatának, önbecsülésének húrjait keménykezű közigazgatási bürokraták pengették, akiknek nem is volt érdeke finom hangokat megszólaltatni. Ami ezután következhetne az a rekviem lehet, annak ellenére, hogy a mai napig megőrizte Magyarországon a harmadik legnagyobb kisebbség státusát a szlovákság.

Kutatásom és feldolgozásom azzal a nem kimondott hipotézissel indult, hogy a magyarországi szlovákságnak 1920 és 1945 között volt választási lehetősége a beolvadás és a megmaradás között. Kijelenthetem, mint záró konklúziót: hibás feltevés volt. A jogi, állami, és a társadalmi szféra annyira determinálta mozgásterük lehetőségeit, hogy csak a között választhattak, mennyire és milyen gyorsan olvadnak össze a többségi, uralkodó nemzettel. Mindazok a kulturális aktivitási tényezők, amelyek létüket, életüket bizonyították, erősítették csak arra voltak jók – azt szolgálták kimondva, kimondatlanul, hogy késleltessék, ellenálljanak a beolvasztó hatásoknak.

Mit tarthatok akkor mégis dolgozatom elvitathatatlan – csak általam feltárt – eredményének? Az eredmények a következők: Első ízben próbált a trianoni határokon belül élő szlovákságról az asszimiláció szempontjából összefoglaló képet nyújtani. Az eddigi feltárások, publikációk amennyiben az asszimiláció témáját boncolgatták a szlovákságot is érintve, akkor nem ebben a korszakban, nem ezen a területen élő szlovákságot vizsgálták. Természetesen munkámat a korábbi részleges feltárások, vagy az összefoglalóbb szintézisek segítették.

Dolgozatom első ízben foglalja össze azokat a tapasztalatokat, amelyek megmagyarázzák, megvilágítják a jelenben is ható problémák kiinduló pontjait.

Munkám részint a jelen számára azzal a figyelemfelkeltéssel szolgálhat, hogy bár lehetnek ragyogóan fogalmazott, pozitív gondolkodásról valló törvényeink a kisebbségekről, a társadalom érettségét és toleranciáját mégis nem azok pusztán léte határozza meg, hanem azok gyakorlatban való megvalósulásuk. A társadalom toleráló képességét mindig az érzékelteti legjobban, ha bebizonyosodik, hogy valamit – adott esetben a kisebbségügyet - nem csupán akceptálják – tudatilag érzik, ezt kell cselekednünk- , de recipálják is, ami azt jelenti, hogy érzelmileg is el tudják fogadni a másság megnyilvánulását, anélkül, hogy a jelenség negatív érzelmi lecsapódásokat eredményezne az egyéneknél, amelyek esetleg bizonyos hangadók hatására kollektív véleménnyé formálódhatnak.

Publikációk jegyzéke

A vastagított részek csak a témához kapcsolódó munkákat emelik ki.

- 1. A Békés és Csongrád megyei szlovákság történetének kutatása**
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1982. 175-181.o.
2. Révész Pál asztalos és vendéglős élete dokumentumai alapján
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1983. 93-97.o.
3. A Móra Ferenc Múzeum helytörténeti fényképgyűjteménye
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1984. 143-149.o.
4. Kossuth - nyakkendőű
In: Élet és Tudomány 1984.III.16. 349.o.
5. Kossuth emlékek Szegeden (Arany nyakkendőű miniatűr portréval.)
In: Délmagyarország, 1984.III.17.6. o.
6. Auer Lajos fényképész élete és munkássága hagyatéka tükrében
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1985. 110-114.o.
- 7. Adalékok a szlovák pénzüzetek kérdéséhez a dualizmus idején**
In: Krónika - emlékszám (A tanárképző főiskolák történelmi tudományos diákköreinek lapja) Szeged, 1985. 79-87.o.
8. A Móra Ferenc Múzeum helytörténeti fényképgyűjteménye
In: Történeti Múzeumi Közlemények, Bp. 1984/1-2 szám (1986). 136-143.o.
/ Nagy Ádámmal társszerzőként./
- 9. Adalékok a Békés megyei szlovákság anyanyelvi művelődésének kérdéséhez 1919 -1939 között**
In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1984/85.1.
Szeged, 1986. 267-285.o.
- 10. Az egyesületek hatása a szlovák társadalomra és annak anyagi, gazdasági háttere a Felvidéken a dualizmus idején.**
In: Rendi társadalom - polgári társadalom 1. (Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok) Salgótarján, 1987. 41-43.o.
- 11. Hlinka, Andrej /1864 - 1938/ Szegeden**
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1986. 105-109.o.
12. Újabb adatok a Bakay családról (Az idős Bakay Nándor és utódai)
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, Szeged, 1987.

13. **Csanád megyei szlovák községek kulturális életének aktivistái 1920-1946**
In: Csongrád megyei Honismereti Híradó, Szeged, 1986.23-27.o.
14. **A Békés és Csanád megyei szlovákság néhány népességi, politikai és vallási vonása 1919-1944**
In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1988/1. Szeged,1989. 329-345.o.
15. **Az egység és megosztottság jelei a békéscsabai szlovák mozgalomban 1920-1944**
In: Alföldi Tanulmányok II., Békéscsaba, 1991. 20-30.o.
16. **Művelődéstörténet (1869-1948).**
In: Kistelek története. A kezdetektől 1970-ig.
Szerk.: Blazovich László. Szeged,1991. 511-570.o.
17. **Adalékok a Délkelet-alföldi szlovákok történetéhez / Együttélés-asszimiláció. Magyarosodás- névmagyarosítás./1868-1946./**
In: Magyarok és Szlávok, Szeged, 1993. 221-232.o.
18. **Nagybánhegyes társadalma és önkormányzata a XIX. században**
In: Rendi társadalom- polgári társadalom 5. Gyula,1994. 254-258.o.
19. **A Békés és Csanád vármegyék szlovákságának anyanyelvi művelődési viszonyai 1919-1944./Doktori disszertáció,1992./ Megjelent magyar-szlovák nyelven. Budapest,1999. magyarul 100.o., szlovákul 109.o. egy kötetben.**
20. **Békés és Csanád megyék iskolaügyének alakulása 1867-1944.**
In: Neveléstörténeti Füzetek 13. OPKM Bp. 1996. 79-85.o.
Szlovák nyelven ugyanez: Slovenské školstvo v Békésskej a Čanádskej župe
In: Komunikačné bariéry...Segedín,1999.127-133.o.
In: Alföldi társadalom IV.Békéscsaba,1994. 97-113.o.
21. **Szlovák hitel és pénzügyintézetek alakulása a dualizmus idején**
In: AETAS,1992/4. Szeged,62-69.o.
22. **A magyarosítás és hatása a magyarországi szlovákokra 1918-1944.**
Csak szlovák nyelven jelent meg: Pomad'arčovanie a jeho vplyv medzi maďarsku žijúcimi Slovákmí 1918-1944.
In: Slovensko - Maďarské vzťahy v 20. storočí Bratislava,1992.66-72.o.
/A magyar - szlovák párbeszéd konferenciák I-II. összevont kötete./
23. **Nemzetiségi politikai foglyok csoportja a szegedi Csillag börtönben az 1890-es években**
In: SZEGED, Szeged,1994. január 36. o.
24. **Rozšírenosť slovenských časopisov, úsilia na samostatné vydávanie medzi dolnozemskými Slovákmí / A szlovák folyóiratok elterjedtsége és törekvések az önálló kiadásukra az alföldi szlovákok körében/ 1920-1945.**

- In: Slováci v Maďarsku -Szlovákok Magyarországon, Bratislava,1994. 105-120.o.**
- 25. Szlovák nemzetiségi törekvések a két világháború között**
In: Regio 1994/1. 156-174.o.
- 26. A kisebbségi jogok és végrehajtásuk a Békés és Csanád vármegyei szlovákság körében 1920-1944.**
In: Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben, Osiris Kiadó - 56-os Intézet, Bp., 1995. 208-224.o.
- 27. A magyarországi szlovákok sajátos történeti, kulturális vonásai**
In: Másság - Azonosság I. k. Bp., 1994.Szerk.: Demeter Z. Mária, 108-116.o.
- 28. Szlovákok a XX. századi Magyarországon**
In: Fejezetek a magyarországi románok és szlovákok történetéből, Országos Történeti és Neveléstörténeti kutatások tanulmányai, Kőrösi Csoma Sándor Főiskola, Békéscsaba, 1995. 92-156.o.
- 29. Röviden a szlovákokról**
In: Interkulturális Nevelés II.
Pax Christi Egyesület, Szeged, 1996.46.o.
- 30. Briefly about the Slovaks**
Pax Christi Hungary ,Szeged, 1995.46.o./Financed by the European Community/
- 31. Szlovák népismeret - Szlovákok és magyarországi szlovákok/Tanári kézikönyv/**
In: Interkulturális Nevelés III.
Pax Christi Egyesület, Szeged, 1996. 62.o.
- 32. A csehek . A szlovákok.**
In: Korai magyar történeti lexikon (9-14.század) Főszerk.:Kristó Gyula
Akadémiai Kiadó, Bp., 1994. 147-148.o., 652-653.o.
- 33. A szlovák politika és az alföldi szlovákok viszonya a XX. század első felében**
In: Palócföld 94/6. 596-599.o.
- 34. Nemzeti kisebbségek és etnikumok konfliktusos együttélése Magyarországon a XIX. és XX. században**
In: A kisebbségekből álló társadalom konfliktusai (Multikulturális oktatási program.)Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Soros Alapítvány, Szeged,1997. 69-77.o.
- 35. Egy szegedi szerb jurátushallgató az 1863-as lengyel felkelésben (Julius Magarasevits)**
In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében , 1995/96 ,Szeged, 1997.131-137.o.

36. **Szlávok, szlovákok**
In: Honfoglalásunk és előzményei. Keresztény egyházak és történelmi szerepük a Kárpát - medencében. XIV. Magyar Őstörténeti Találkozó és V. Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai, Tapolca,1996. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület kiadványa, Budapest-Zürich ,1997. 149-150.o.
37. A Kotányi család Szegeden / A fűszerkereskedelem történetéhez/
 In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 1993/94. Szeged,1997. 99 -103.o.
38. A gyermekrendőrség Szegeden 1917-18-ban
 In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1993/94. Szeged, 1997. 141-145.o.
39. A " Pálffy Testvérek " szegedi cég történetéből / A gyógykovács tudománytól a paprikagyár felvirágoztatásáig/
 In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve --Történeti Tanulmányok 2. Szeged,1999. 81-85.o.
40. **Slovenská rodina (Szlovák család) Repertórium 1934-1938.**
Szeged,1999. 67.o. (magyar-szlovák nyelvű repertórium, mutatók,tanulmányok).
41. **A megmaradás esélyei a jelenlegi intézményrendszer és családi struktúrák között (A nyelv és identitásváltás a hazai nemzeti kisebbségek körében)**
Elhangzott az MTA Kisebbségkutató Műhely rendezvényén, Budapest,1999.április 8-9.--; In.: Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén OSIRIS –MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.2001.376 o.:(159 –168 o.);
42. Gyermekszociális gondoskodás Szegeden a századelőn
 In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve -Történeti Tanulmányok 3. Szeged ,2000. 127-149.o.
43. **Vznik a fungovanie muzealnej budovy v Szegede-Establishment and Functioning of the Museum building in Szeged - A múzeumi épület születése és működése Szegeden. In.:Múzeumi épületek tegnap, ma és holnap/Účelové budovi múzeí včera, dnes a zajtrá – Purposeive museum buildings yesterday, today and tomorrow/ Košice-Kassa, 2002. 67-71.o./szlovák nyelven-angol resümével/**
44. **Szlovákok a megmaradás és a beolvadás válaszútján.1900-1948.A trianoni határokon belülré vetítve. In.: Történeti Tanulmányok - Studia Historica 6. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged,2003. 127-175.o.**
45. **A magyarországi szlovákok politikai és politikai jellegű szerveződése (1900-1948) In. Történeti Muzeológiai Szemle 4. Magyar Múzeumi Történész Társulat 2004.27.-49.o.**

- 46. Karel Kramař Közép-Európa terve (1914)**
In.: Regio , 2004/4. 99-111.o.
 /Társszerzőségben Gulyás Lászlóval/
47. Reich Mór szegedi órás és ékszerésről, valamint családjáról. In.: Múzeumi kutatások Csongrád megyében 2005. Szeged, 2006. 319-326.
- 48. A magyarországi szlovákok az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban In.:**
Convieŕuirea 9. 2005. 1-4. p.61-63.
- 49. Milan Hodža első Közép-Európa tervének magyarországi fogadtatása. In.: AETAS c.**
szegedi történeti szakfolyóirat (21. évf.) Szeged, 2006./1. 109-120.
 /Társszerzőségben Gulyás Lászlóval/
- 50. Az alföldi evangélikus papság szerepe a szlovák értelmiség nevelésében (Adalékok az alföldi szlovákok nemzeti önazonosság tudatának kérdésköréhez a 19. és 20.században) In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 2008/1-2. p.145-148.**
- 51. Az alföldi szlovákság útkeresése 1918-1921.In.: Közép – Európai Közlemények II.évf. 2009. 2-3.sz.**
- 52. Mad'arská percepcia prvého stredoeuropského plánu Milana Hodžu (Hodža Milan első Közép-Európa tervének magyarországi fogadtatása) In.: Historický Časopis 57, 2009,3, p.551-565.**
 / Társszerzőségben Gulyás Lászlóval/

Szerkesztések, ismertetések, lektorálás, fordítás

- 52. Komoly Pál : Pitvarosi tanulmányok , Szeged ,1992. 345.o.(szerkesztés, előszó)**
- 53. Szeberényi Lajos Zsigmond: Nemzeti kisebbségek (Etikai tanulmány) /Szerkesztés, előszó, életrajzi vázlat) Szeged,1997. 36. o.**
- 54. Edvard Beneš: Zuzzátok szét Ausztria-Magyarországot (A cseh- szlovákok áldozatának történelmi bemutatása.) Szeged,1992,49.o./Documenta historica 5./ JATE Történész Diákkör kiadványa ---lektorálás.**
- 55. Takács Péter -Udvari István : Szlovák nyelvű paraszti vallomások Mária Terézia korából (Adalékok a zempléni ruszin és szlovák községek történetéhez.) In: Vasvári Pál Társaság Füzetei 7. Nyiregyháza 1992. 148.o.--lektorálás.**

**56. Pražák, Richard: Cseh - és Morvaország. (Fordítás cseh nyelvből magyarra.)
In: Európa és Magyarország Szent István korában, Szeged, 2000. 403.o.,191 -207.o.**

57. Pražák, Richard: III. Vencel (László)/1289-1306/(Fordítás cseh nyelvből magyarra) In.: Magyarország vegyes-házi királyai Szerk.: Kristó Gyula, Szeged, Szukits 2003. 7-14. o.

58. Múzeumi kutatások Csongrád Megyében 2003.(24.k.)Szeged,2004./szerk./

Ismertetés:

59. Historica Carpatika 39/2008. (A kassai Kelet-szlovákiai Múzeum Évkönyve 2009.)
In.: Történeti Muzeológiai Szemle. 10. 2010. p.321-325.

60. Szemere István- Szemere Zsuzsa: Söröskorsók könyve
In.: Történeti Muzeológiai Szemle 12. 2013. p.213-215.

Önálló kiállítások, társrendezések, konferenciák

61. Csongrád megye 38 éve, Szeged, 1982. október (önálló kiállítás)

62. Fotográfiai Szegedről, szegediekről .
Fotókiállítás, Szeged,1985.(társrendezésben)

63. Csongrád megye társadalma 1867 - 1945 . (társrendezésben, saját rész1919-1944) Szeged,1986.

64. John Albok fotói ,Szeged , 1991.(önálló)

65. Kerny István fotói , Szeged,1992.(önálló)

66. " Hol sírjaink domborulnak ..." Dragovác Márk fotói,Szeged,1992.(önálló)

67. Pécs környéki horvátok a századelőn. Döbrentei Gábor képei.
Szeged, 1993.(önálló)

68. Szegedi cégek (kamara kiállítás) Szeged,1991.

69. Egyenruhák, tartozékok (kamara kiállítás)
Szeged,1993.

70. " ...Kik érted haltak , szent világszabadság!" Kiállítás az aradi Megyei Múzeum

- 1848-49-es relikviáiból (társrendezés)Szeged, 1992.
71. A tegnap világa. Magyar városok a századfordulón. Fotókiállítás. Szeged, 1992.(önálló)
72. " Mint vihar a falevelet ..." Magyarok a nagyvilágban.Ópusztaszer,1992.augusztus 20 -- október 30.(önálló)
- 73. Magyar - szlovák párbeszéd III. Szeged,1993.február 13.A magyar és szlovák értelmiségiek konferenciájának önálló megszervezése.**
- 74. Szlovákok a Kárpát -medencében (nemzetközi történész konferencia)Szigetvár, 1996.október 10 -12.(A konferencia önálló megszervezése.)**
75. A Pick szalámi és szalámigyár története 1869 --1999
A paprika termesztése és gyártása története a kezdetektől napjainkig
A kiállítás teljes megszervezése, forgatókönyv megírása a kivitelezés levezetése 1999 május 5-től 1999.szeptember 8-ig a Pick Rt. megbízásából.
/Több szakaszban enterier megoldások, bábuk segítségével munkafolyamatok bemutatása, összesen 400 nm./
76. Az Árpád Zöldségtermelő Szövetkezettől az Árpád Rt.-ig (1960 - 2000)
A Szentesi Árpád Rt. megbízásából teljes történeti feltárás és kiállítás formájában való bemutatása.1999.november 6.-tól 2000. január 27-ig.
/Enterier segítségével 80nm./
77. A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 100 éve
A kiállítás anyagának feltárása, gyűjtése, teljes kivitelezése a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara megbízásából. Szeged, 1990.április./ 35 nm./
78. Fejezetek a szikvízgyártás történetéből. A Bánffy szikvízgyártó család története és a Bánffy gyűjtemény.2000.április-szeptember. /Önálló szervezés, kivitelezés/
79. Országos történész-muzeológus konferencia megszervezése.
2000.szeptember 7-8. /Önálló szervezés./
78. Fejezetek a szegedi óraművesség történetéből.Toronyórát láncsal....
2000. október – 2001. szeptember vége./Önálló szervezés és kivitelezés/
80. Az áramszolgáltatás 75 éve Baján.2001.jún.21.(tervezés ,kivitelezés,80m2);
81. Élet a Dunán.360m2,Türr István Múzeum megbízásából,állandó néprajzi kiállítás, a halászat története és a halászat eszközei,enterier megoldások.
Önálló kivitelezés,tervezés,installációk,árnyékolástechnika,látványterv.
Az elkészítésre kapott idő:2001.május 30-2001.augusztus19.

82. Múzeum született... c. kiállítás rendezése Katona József Múzeum , Kecskemét anyagából. 2004.dec.12-2005. január 19. (240 m²)

SZEGED,2013.10.15.